НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА РЕСПУБЛИКИ ТЫВА ИМ. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 5 (17967)

2011 чылдың январь 18, вторник

Садар өртээ 5 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail: shyntuva@mail.ru

Байырлалды уламчылап...

ЧАҢГЫС ДЕМНИИН КӨРГҮСКЕН

Журналистиң көрүжү-биле

Январь 16-да найысылалдың «Сүбедей» спорт комплекизинге Россияның парлалга хүнүнүң байырлалынга тураскааткан спортчу маргылдаалар болуп эрткен. Аңаа парлалга адырының коллективтери хөйү-биле киришкен. База ол ышкаш чаңчыл езугаар спортчу маргылдааларга ТР-ниң Чазааның командазы база күжүн шенежип киришкен.

Кайгамчык чылыг болган хүнде парлалга адырының коллективтериниң ажылдакчылары «Сүбедей» спорт комплекизинде өг-бүлези-биле чыглып турлар. Баштай шупту конькилээри-биле доштуг залче углапты. Улуг-бичии дивейн конькилерни кеткеш, чуңгулап кирип-тивис. Коньки кеткен бичии чаштарның чаптанчыын! Оларның чамдыктары хөлчок конькилээр болду, а чамдыктары чаа-ла өөренип турар хевирлиг ада-иезинден четтинчип алган чоруп турлар. Аянныг хөгжүм ырлап турар доштуг чуңгуда улустар хөглүү аажок сагыжынга киир чуңгулап турлар. Хамык улус элзей-ле бердилер. Чуңгуже Пар болгаш Тоолай үнүп келди. Ол дээрге үдеп турарывыс Пар болгаш уткуп турарывыс Тоолай чылдары база чуңгулап чедип келген болду. Чылдарның маадырлары-биле кады тырттыржып, чуңгулап аг болдувус.

«Шынның» демниг командазы ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оол-биле.

Конькилеп ойнап-хөглээниниң соонда, спортчу маргылдааларга киржири-биле шупту ойнаар залче көжүп эгеледи. Аңаа коллектив бүрүзү бот-боттарындан ылгалып турар форма хептерин кедип алгаш, командазын белеткеп эгелей берди. Бис база-ла адывыс тудуп, «Шын» деп бижиктиг футболкаларывыс кедипкен тур бис. Маргылдааларны нийти коллективтерниң байырлыг парады-биле эгелээн. Спортчу маргылдааларга «Тыва» КТРК, «Шын» солун, «Тываполиграф» күрүне чери, ХБАБ эргелели, Экономика яамызы болгаш оон-даа өске коллективтер киришкен. База ол ышкаш бо чылын бир дугаар Кызылдың № 9 школа-гимназиязының «Аныяк журналист» студиязының кежигүннери база киришкеннер.

Байырлыг чыскаалдың соонда, «Хөглүг старттар» эстафетазы болган. Аңаа коллектив бүрүзү бодунуң база сонуургаан командазы дээш «аарып», оларның хейаъдын көдүрүп, улам-на сорук киирип турган. «Эң-не эки «аарыкчы» коллектив» дээш база шаңнал бээр дугайында чыскаалга чарлаан турган. Эстафета үезинде коллективтерниң демнии, күштүг, найыралы оларның «аарып» турарындан-на көскү боор чорду. Коллективтиң тиилелгени чедип алыры — ооң деминден дыка хамааржыр дээрзин шупту билир бис. Ынчангаш Тываның саң-хөө бюджединиң хайгааралының коллективи чаңгыс демниин көргүзүп, ук мөөрейге 1-ги черни чаалап ап, тиилекчи болганнар.

«Хөглүг старттар» эстафетазының соонда, кайы команда эң-не күштүг дээрзин канат тыртар мөөрейден тодараткан. Аңаа команда бүрүзүнге ийи херээжен болгаш үш эр кижи киришкен. Коллективтер эң-не шыырак дээн улустарын чыып алган. Чамдык командалар чиигi-биле дораан тыртып алыр болду, а күжү деӊ командалар элээн тыртышканының соонда, шыырак команда илереттинип кээп турган. Ынчангаш коллективтерниң канат тыртыжып, күжүн шенешкениниң түңнелинде, ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.В. Кара-оолдуң командазы ийиги черни чаалап алган, а бирги черге Тываның типографиязының шыырак, демниг коллективи төлептиг болган.

Спортчу маргылдааларның эң-не солун кезээ — херээжен улус аразынга сумо хүреш болган. Аңаа команда бүрүзүнүң шыырак дээн 2-2 чараш кыстары киришкен. Изиг-изиг маргылдааның түңнелинде, база-ла Тываның типографиязының шыырак дээн ажылдакчызы Марина Очур-ооловна Майынды тиилеп үндү.

Спортчу маргылдаалар-даа төнген. Спортчу байырлалды доозары-биле командалар чыскаалыптывыс. Түңнелдерни үндүрүп, шаңналдарны байырлыг байдалга тывыскан. Республиканың парлалга адырының ажылдакчылары өг-бүлези-биле кады байырлалын «Сүбедей» спорт комплекизинге спортчу маргылдааларга идепкейлиг киржип, сеткилинден дыштанып алганнар.

Валерия КОНГАР.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

Тоолай чылы чуңгуда аалдап келген.

Аттарын мөңгежиткен

Албан-хүлээлгезин күүседип тургаш, амы-тынындан чарылган милиция ажылдакчыларының чырык адынга тураскааткан мемориалдың байырлыг ажыдыышкынын Барыын-Хемчик кожууннуң Иштики херектер килдизи кылган. Аңаа Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-ның баштаар чери, милиция албанының хоочуннары, ол ышкаш амы-тынындан чарылган шагдааларның чоок кижилери, төрел-дөргүлү киришкен. Корум-чурум болгаш эрге-хоойлу камгалалы дээш амы-тынын берген 11 шагдааның аттарын сактыышкын тураскаалында мөңгеде сиилбээн. Маадырлыы-биле амы-тынындан чарылган шагдааларның чырык адын сактып, кажыыдалдың минутазын чарлааныӊ соонда, тураскаалга веноктарны болгаш боодал чечектерни салган.

Барыын-Хемчик кожууннуң Иштики херектер килдизиниң хоочуннары коллегаларының аттарын мөңгежидер дугайында саналды идип үндүрген турган. Иштики херектер килдизиниң начальниги, милицияның подполковниги Орлан Донгак болгаш килдистиң коллективи ук саналды чүүлдүгзүнүп, деткээн. Шагдаа ажылдакчыларының чок болган коллегаларының чырык адын сактып, мөңгежиткени, оларның өг-бүлезинге, дөргүл-төрелинге, эш-өөрүнге канчаар-даа аажок өөрүнчүг, уттундурбас болуушкун боор арткан.

Алдын МОНГУШ.
Тыва Республика талазы-биле ИХЯ-ның парлалга албаны.

Соцпакет ам 3 кезектиг

Мооң мурнунда социал ачы-дузалар ийи кезектиг турган: халас эмнер болгаш путевка база халас орук. Эмнерни албайн, чүгле путевка алыр дээн чиигелде алыкчыларынга ол таарымчалыг эвес болуп турган.

Ам 2011 чылдың январь 1-ден «Күрүнениң социал деткимчезиниң дугайында» хоойлуга кииртинген чаа чүүл езугаар социал ачы-дузаларның тургузуу өскерилген. Ол 3 кезектен тургустунар:

1. эмчиниң рецептизин езугаар халас эмнер;
2. санатор-курорт эмнээшкинге путевка;
3. хоорай чоогунуң демир-оруунга база эмнедир черинче баар-кээр орук транспортунга халас чорууру.

Хоойлуга чаартылга езугаар социал ачы-дузалардан ойталаар азы ону катап кииртирер дугайында билдириишкин бижииириниң түр дүрүмүн 2011 чылдың март 31-ге чедир тургускан. Ол халас эмнер база санатор-курорт ачы-дузаларынга хамааржыр. А транспортка халас чоруур ачы-дуза алыр дугайында ам киирген билдириишкиннер 2012 чылдың январь 1-ден күштүг болуп кирер.

Федералдыг чиигелде алыкчылары соцпакет алыр азы оон ойталаар дугайында билдириишкинин киирген-даа болза, ам социал ачы-дузаларның халас эмнер азы санатор-курорт эмнээшкин кезектеринге хамаарыштыр катап бодангаш, ол ийи кезектиң кайы-бирээзин алыр азы албас дугайында билдириишкинни чурттап турар черинде Пенсия фондузунга 2011 чылдың апрель 1-ге чедир киирип болур.

Надежда ЭРГЕП.

Тыва Республиканың Дээди Хурал[...]

ХООЙЛУЖУДУЛГА ОРГАНЫНДАН ЧАА СЕНАТОР СОҢГУТКАН

Дүүн Дээди Хуралдың (парламентизиниң) ээлчеглиг сессиязы болган

Тыва Республиканың Дээди Хуралының бирги чыыжының депутаттары Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң кежигүнүн соңгуур эргезин дүүн бир дугаар ажыглааннар. Олар Федерация Чөвүлелинге Тываның хоойлужудулга органын мурнунда төлээлеп турган Людмила Борисовна Нарусова сенатор олудун хуусаадан эрте хостаан соонда, аңаа Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады, амгы үеде Москвада ажылдап-чурттап чоруур билдингир тележурналист Алексей Викторович Пимановту тыва парламентиниң мурнундан Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү кылдыр соңгаан. А.В. Пиманов 2010 чылдың октябрь айда Тыва Республиканың Дээди Хуралынче эрткен соңгулдаларда «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның Тыва девискээр салбырының регион даңзызының беш баштыңының бирээзи турган дээрзин соңгукчулар сактыр.

Л.Б. Нарусова амгы үеде Брянск областы Федерация Чөвүлелинде төлээлеп ажылдап турар.

Дүүн Дээди Хуралга эрткен соңгулданың онза талазы — ону 2000 чылдың август 5-те № 113 «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелин тургузарының чурумунуң дугайында» федералдыг хоойлуже өскерилге киирген соонда, республиканың политиктиг амыдыралында бир дугаар ажыглааны болуп турар. Чүге дизе, ук федералдыг хоойлунуң 1-ги чүүлүнче киирген немелде езугаар моон соңгаар Федералдыг Хуралдың Федерация Чөвүлелиниң кежигүнүнге чүгле Россия Федерациязының субъектилерниң хоойлужудулга органының депутады азы муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчилер органының депутады болур кижи кордакчы кылдыр кирип болур апарган. Мурнунда чылдарда субъектиниң хоойлужудулга органының депутады эвес кижини-даа Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү кылдыр соңгуп турган. Моон соңгаар ындыг чүве турбас.

А.В. Пимановту депутаттарга Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазы Каң-оол Тимурович Даваа таныштырган. Кордакчы депутаттарның хөй санныг айтырыгларынга харыылаан соонда, чажыт бадылаашкын эгелээн.

Саналга комиссиязының түңнели-биле алырга, А.В. Пимановту РФ-тиң Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң кежигүнүнге Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) төлээзи кылдыр соңгуур бадылаашкынга 31 депутат киришкен. Оларның 31-и А.В.Пимановту сенатор кылдыр соңгууру дээш бадылаашкыннарны берген.

Тыва парламентиниң мурнундан чаа соңгуткан сенатор А.В. Пимановка байыр чедириишкиннери, чагыглар хөй болган. Тыва Республиканың Дээди Хуралының Даргазы К.Т.Даваа доктаалга атты салган соонда, ону Федерация Чөвүлелинче чорудар. Үстүнде адааныывыс федералдыг хоойлу езугаар А.В.Пиманов моон соңгаар Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады эргезин хуусаадан эрте соксадыр.

«Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелин тургузарының чурумунуң дугайында» федералдыг хоойлу езугаар республиканың дээди күүсекчи эрге-чагыргазы (Чазаа) база бодунуң төлээзин Федерация Чөвүлелинче удавас соңгуур. Мурнунда сенато[...] Сергей Пугачевту ТР-ниң Ч[...] Даргазы Ш.В.Кара-оол бо [...] баштайгы хонуктарында [...] киирген федералдыг [...] езугаар халажылгаже чор[...]

Бисти[...]

Алексей Пиманов Тывага Индияда Г[...] хүрээзиниң лама-башкыларының өңнүг[...] элезинден кылганы Ямандаки мандал[...] сонуургап, Тибет ламаның көргүзүглүг баш[...] өөредии-биле бодунуң ат-сывын өңнүг элези[...] сиилбип бижиирин шенээн.

Сураглыг журналист Алексей Пиманов эрткен чылдың октябрь 8-те Тывага кээп, бистиң республикавысты «Тыва — тоолзуг оран, хуулгаазынныг чурт, Шамбала дег онзагай» деп үнелээн. Ол тыва чоннуң ыдык чүдүлгелериниң бирээзи — буддизм өөредиин дыңнап, аңаа хамаарышкан езулалдарны сонуургаан.

Чаңчылдар болгаш чоннар

ШАГАА ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ БОЛУР

Тываның сарыг шажын чүдүкчүлериниң каттыжыышкыны январь 15-те эрткен хуралынга үндүрген шиитпиринде ай санаашкыны езугаар бо чылын Чаа чыл—Шагаа февраль 3-те болур деп хүлээп алган. Мындыг шиитпирни Бурятияның сарыг шажынчылары база хүлээп алган.

Бо хуралдың шиитпириниң ужур-дузазы мындыг: сарыг шажын чүдүлгезиниң республикада удуртулгазы чогуур хүннү шилип алгаш, шиитпирин Тыва Республиканың Дээди Хуралынче республиканың Конституциязы езугаар байырлал хүннерин тодарадыр. Өске чөөн чүктүң кижилери дег, тывалар чаа чылды ай санаашкыны езугаар демдеглээр, доктаамал Шагаа хүнү чок, ынчангаш чаа чыл январь айдан марттың эгезинде үелерге чедир таваржып болур. Колдуунда февраль айда болур, ай санаашкынының аайы-биле Шагаа соонда, часкы хуусаа эгелээр.

Тываларның-даа, моолдарның-даа, буряттарның-даа Шагаа байырлалы үш чадалыг: чаа чылдың бүдүүзү, чылдың бир дугаар хүнү болгаш баштайгы ай. Сөөлгү каш чүс чылдарның дургузунда көшкүн бөдүүн чоннуң чаа чылды байырлаарынга өскерилгелер болбаан.

Чаа чыл бүдүүзүнде тывалар чурттап орар оран-савазын арыглап, аптаразындан чаа идик-хевин уштуп, азы эрги идик-хевин арыглап-аштап белеткенир турган. Баш удур—манчы-хуужуурларны кылып, үүжелеп, күскээр хойну дөгерип алыр турган, чүге дээрге байырлал үезинде амылыг чүве тынынга чедери хоруглуг турган.

Эрги чылдың сөөлгү хүнүнде сарыг шажын хүрээлерин эргип, эрткен чылдың багай чүүлдеринден арыгланып алыр турган. Чамдык чоннар, эң ылаңгыя тибеттер эрги чылдың сөөлгү айының дургузунда хүрээ-хииттерге баарын кызыдар: хөй кижи хүрээге барып чүдүүр болза-ла, бурганнар ээ көрнүп, багай чүүлдерден арыгланыр деп санаар.

Амгы тыва улустарның аразында дыка хөй кижилер ол чаңчылдың ужур-дүрүмнерин сагыыр апарган. Чаа чылдың дүжер дүнезинде хүрээ-хиитке эртип турар номчулгаларга киржир апарган. А бир эвес аңаа кээп шыдавас болза, бажыңынга Чаа чылды уткуур.

Чаа чыл дүнезинде удуп каар болза, Лхамо дарийги бурган бодунуң аъдынга делегейни дескинип бар чорааш, удуй берген кижини мөчээн кижилер санынга киирип каар деп чугаа бар. Ынчангаш ол дүне удувайн, сергек уткуурун кызыдар.

Монгуш Кенин-Лопсан «Тыва улустуң езу-чаңчылдары» деп номунда Чаа чыл дүнекиниң үш болгаш беш шак аразында дүжер. Ол үеде он үш харга чедир уруглар удуп чыдып ап болур, а улуг улус тоолдар болгаш тоолчургу чугаалар дыңнап, янзы-бүрү оюннар ойнаар турган деп бижип турар. Ынчангаш ол үеде «Шагаа бажы чаларады» деп чугаалажыр.

Шагаа кижилерниң назы-харын тодарадыр база үе турган. «Мен ынчан Шагаа уткаан мен, ынчангаш ол хире харлыг мен» деп чугаалаар. Чаа төрүттүнген чаштар база бир харлыг деп санаттынар.

Хүн үнүп кээрге, чараш национал хептерин кеткеш, деспиге аъш-чемниң дээжизин делгеп, бедик черже үнүп, саң салыр. Шаанда ол езулалды өг-бүле бүрүзү боттарының өг-бүле, аймааның девискээринге эрттирер турган.

Ай санаашкыны езугаар Чаа чыл — Шагааны «кыдат Чаа чыл» деп адаар. Бо дыка узун хуусаалыг болгаш кол байырлалды кыдаттар 15 хонук дургузунда байырлап кээр. Чаа чылдың дүнезинде аъш-чемни арбыны-биле делгээн турар ужурлуг.

Арткан хүннерде төрел-дөргүлүнче аалдап, байыр чедирер.

Кым канчаар уткуп турарыл?

Вьетнамда «Тэт» деп байыр чедириишкини тыва дылда болгаш орус дылда Чаа чыл-биле деп каш сөстен тургустунган, а чамдыкта бүдүн домактан тургустуна бээр байыр чедириишкиннерин солуп турар. Дүн ортузунда байырлалдың салюдун чазылдырар, чес доңгулуурларны дагжадыр. Байырлал каасталгаларында кызыл болгаш сарыг өңнер колдаар. Тэт дөрт хонук уламчылаар. Бирээде, Чаа чылды 70 хар ажыг улуг назылыг буурул баштыг кижиниң чанынга уткуру хүндүткелдиг. Ийиде, даң бажында бүрүлеринде шалың дүжүпкен персик ыяжының сывын чулуп алгаш бичии уругларга сунар. Ооң утказы багай чүүл силерниң бажыңыңарже кирбезин дээни ол. Эң кол чүве — кижиге багай чүве күзевес, каржы сөс этпес. Ийи дугаар хүнүнде аскыр дагаалар содаазын организастаар.

Хоорайның төвүнге улуг назылыг кижилер бамбук ыяжының сывын, бажыңнарының эжииниң аксынга каржы чүүлдер киирбезибиле чоок кижилеринче тарыырыбиле бээр.

А Кыдатта Шагааны «Чунь цзе» деп адаар болгаш ону ийи муң ажыг чылдар дургузунда байырлап турар.

Тоолчургу чугаадан дамчып келгени-биле алырга, Нянь (очулдурарга «чыл») — коргунчуг каржы амытан болуп турар. Бүдүн чыл дургузунда далайның дүвүнге тургаш, чаа чыл бүдүүзүнде сугдан үнүп келгеш, чурттакчылыг черлерже халдап, мал-маганны чип, кижилерни когарадып турган. Ынчангаш тараачыннар оон коргар, чаа чыл бүдүүзүнде даглар бажынче мал-маганын, бажыңнарын октапкаш, дезе бээр турган чүве-дир.

Бир катап Тао хуа (Персик чечектери) суурга бир холунда даянгыыштыг, өске холунда хап туткан ядыы кырган келгеш: «Бажыңыңарга чаңгыс катап хондуруп көрүңер, ол Нянь дээр амытанны мен ойладыптар мен» деп, бир херээжен кижиден дилээн чүве-дир. Ол аалчыга суксун кудуп бер[...] Няньдан дезип чоруй барып[...]

Нянь суурга кирип кээрге, [...]ле чүве элдептиг ышкаш с[...]дырган. Көөрге, бир бажыңд[...]рык хып турар, ооң эжиин к[...]өң-биле будуп каан: оон дааш[...]кыннар дыңналыр болган. [...] кызыл өңден, дааштан бо[...] чырык оттан коргар болгаш[...] бажыңче кирериинден сезин[...] кызыл халаттыг ашак үнүп кел[...] аажок ыыткыр каттыргылап[...] Араатан ону көргеш, корт[...] дезе берген-дир.

Даартазында суурнуң чурт[...]чылары чангылап кээрге, баж[...]нары бүдүн-бүрүн болурга, д[...] элдепсингеннер. Бажыңынга аа[...] арттырып каан херээжен шу[...] чүүлдү чугаалап бээрге, суур[...] чурттакчылары каас-коя хе[...]кедип, арааттанны тиилээнин д[...]деглеп эгелээннер. Ынчалдыр [...] чугаа бир суурдан өске суур[...] дамчып, ол чаңчылдар Чаа [...] байырлаарының езулалы б[...] берген.

* * *

Тыва Республиканың Дэ[...] Хуралының (парламентизин[...] дүүн болган сессиязынга бо чыл[...] Шагаа байырлалын республик[...] эрттирериниң дугайында айт[...]рыгны чугаалашкан болгаш [...] талазы-биле доктаалды хүлэ[...] алган. Ында Шагааны февраль [...]те байырлаар, ону дыштаныр х[...] кылдыр санаар, бо чылдың янва[...] 29-туң, субботаның, дыштан[...] хүнүн февраль 4-че, пятница[...]шилчидер дээрзин айыткан.

Айлаң ДАРЖА[...]
белеткээ[...]

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаар болгаш хайгаараар талазы-биле албанының удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Александр Кошкар-оолович Монгушту** Тыва Республиканың Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаар болгаш хайгаараар талазы-биле албанының удуртукчузунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2011 чылдың январь 11
№2

Тыва Республиканың Күрүнениң чуртталга инспекциязы, тудуг хайгааралы болгаш өртек доктаадып тургузар албанының удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Зоя Эник-ооловна Салчакты** Тыва Республиканың Күрүнениң чуртталга инспекциязы, тудуг хайгааралы болгаш өртек доктаадып тургузар албанының удуртукчузунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2011 чылдың январь 11
№3

Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанының удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Ульяна Павловна Бичелдейни** Тыва Республиканың Культура салгалының (төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарының) объектилерин камгалаар талазы-биле албанының удуртукчузунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2011 чылдың январь 11
№4

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузунуң бирги оралакчызының-сайыттың дугайында

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузунуң бирги оралакчызынга-сайытка **Юрий Юрьевич Ананьинни,** ээлеп турган албан-дужаалындан хоставышаан, томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2011 чылдың январь 11
№5

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретарының — Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретариадының удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретарынга — Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретариадының удуртукчузунга **Сергей Саин-Белекович Монгушту**, ээлеп турган албан-дужаалындан хоставышаан, томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2011 чылдың январь 11
№6

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Архив агентилелиниң директорунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Розалия Монгушевна Арчимаеваны** Тыва Республиканың Архив агентилелиниң директорунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№271

Тыва Республиканың Хамааты камгалал, чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онза байдалдардан болгаш Тыва Республиканың девискээринге суглардан камгалаар талазы-биле ажыл-чорудулганы хандырар талазы-биле агентилелиниң директорунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Николай Мыйтын-оолович Монгушту** Тыва Республиканың Хамааты камгалал, чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онза байдалдардан болгаш Тыва Республиканың девискээринге суглардан камгалаар талазы-биле ажыл-чорудулганы хандырар талазы-биле агентилелиниң директорунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№272

Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитединиң даргазының дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Вадим Сарыг-оолович Кызыл-оолду** Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№273

Тыва Республиканың Аңнаашкын болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүне комитединиң даргазының дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Александр Сергеевич Новиковту** Тыва Республиканың Аңнаашкын болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№274

Тыва Республиканың Саң-хөө-бюджет хайгааралының талазы-биле албанның удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Эва Доруг-ооловна Даваа-Самбууну** Тыва Республиканың Саң-хөө-бюджет хайгааралының талазы-биле албанның удуртукчузунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№275

Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилелиниң директорунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Ролмаа Васильевна Мөңгени** Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилелиниң директорунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№276

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Елена Владимировна Каратаеваны** Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының удуртукчузунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№277

Тыва Республиканың Чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый талазы-биле агентилелиниң директорунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Сергей Иванович Решетниковту** Тыва Республиканың Чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый талазы-биле агентилелиниң директорунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№278

Тыва Республиканың Бойдус курлавырларын ажыглаарынга болгаш камгалаарынга хайгаарал талазы-биле албанының удуртукчузунуң дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "з" пунктузунга дүүштүр **Альберт Толуяевич Бараанны** Тыва Республиканың Бойдус курлавырларын ажыглаарынга болгаш камгалаарынга хайгаарал талазы-биле албанының удуртукчузунга томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№279

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың энергетика комплекизиниң ажылдакчыларын оларның профессионал байырлалын таварыштыр шаңнаарының дугайында

Энергетика адырынга ачы-хавыяазы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты** "Тываэнерго" ААН-ниң башкарыкчы инженери **Галина Алексеевна Селедцовага** тыпсыр.

Чылыг-энергетика комплекизинге чедиишкиннери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле** "Тываэнерго" ААН-ниң электри монтеру **Светлана Владимировна Веселованы**, "Кызыл ЧЭТ" ААН-ниң ээлчег начальниги **Алексей Валерьевич Ивановту**, "Кызыл ЧЭТ" ААН-ниң слесары **Олег Кушкаш-оолович Монгушту** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№ 280

Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле Д.Э. Сафиуллинни шаңнаарының дугайында

Тыва Республиканың күрүнениң өртке удур албан черин хөгжүдер херекке салыышкыны болгаш хөй чылдарда төлептиг ажылы дээш Тыва Республиканың **«Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле** Россия Федерациязының хамааты камгалалының, онза байдалдар болгаш бойдус айыыл-халавының уржуктарын чайладырының херектериниң талазы-биле Сибирьниң девискээр төвүнүң начальниги, генерал-лейтенант **Данияр Эльгизарович Сафиуллинни** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 23
№ 282

Россия Федерациязының Камгалакчының хүнү -- байырлал таварыштыр Тыва Республиканың девискээринге хамааты камгалалының адырынга болгаш чурттакчы чонну онза байдалдардан камгалаар, сугларга камгалал чорудар адырга ажыл-чорудулганы хандырар талазы-биле агентилелдиң ажылдакчыларын шаңнаарының дугайында

Хамааты камгалалының адырынга, чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онзагай байдалдардан камгалаар херекке хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии**-биле тургустунган онзагай байдалдарны башкарар төптүң башкарыкчы специализи **Наталья Анатольевна Бахваловны**, башкарыкчы инженер **Сергей Хунажыкович Довутту**, электри монтеру **Анаёл Амырнович Осумбаны** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 24
№ 284

Россия Федерациязының Камгалакчының хүнү -- байырлал таварыштыр «Өртке удур федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле 1 отряды» күрүне албан чериниң ажылдакчыларын шаңнаарының дугайында

Өрттен камгалал албанынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **Тыва Республиканы Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии**-биле Кызыл кожууннуң өртке удур камгалал талазы-биле №8 кезээниң чолаачызы **Виталий Владимирович Дандарны**, Бай-Тайга кожууннуң өртке удур камгалал талазы-биле № 5 кезээниң өрт өжүрүкчүзү **Андрей Дандар-оолович Иргитти,** өртке удур албанның хоочуну **Канарат Достей-оолович Монгушту** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 24
№ 285

«Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты В.М.Бартына-Садыга тыпсырының дугайында

Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезинге ачы-хавыяазы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты** Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутады **Виталий Монгушевич Бартына-Садыга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 30
№ 287

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының дугайында

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының тургузуун сайзыраңгайжыдар сорулга-биле, Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң "г1" пунктузун удуртулга болдургаш, **доктаадырым болза:**

1. Баштайгы күрүне органын ийигизинге кадарының хевири-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязын болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадын эде организастаарын боттандырып, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязын болгаш Чазааның Аппарадын тургузар.

2. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязы болгаш Чазааның Аппарады Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның ажыл-чорудулгазын хандырып турар доктаамал ажылдаар күрүне органы болур дээрзин доктаадып тургузар.

3. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының дугайында мында кошкан Дүрүмнү болгаш ооң тургузуун бадылаар.

4. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы-Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузу А.М. Монгал болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузунуң-Тыва Республиканың сайыдының хүлээлгезин күүседип турар Ю.Ю. Ананьин күштүг болуп турар хоойлужудулга болгаш бо Чарлыкка дүүштүр эргежок чугула организас-штат хемчеглерин кылып чорудар.

5. Тыва Республиканың Чазаа:

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының эрге-хоойлу актыларын бо Чарлыкка дүүштүр эде кылыр талазы-биле саналдарны киирер;

боттарының эрге-хоойлу актыларын бо Чарлыкка дүүштүр кылыр.

6. Күжүн чидирген деп санаары болза:

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың май 4-те "Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының тургузуунуң дугайында" №79 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың май 5-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының дугайында" №81 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың июнь 4-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың май 4-те "Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының тургузуунуң дугайында" №79 Чарлыынга өскерилгелер киирериниң дугайында" №101 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың июль 24-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының контроль-анализ эргелелин тургузарының дугайында" №124 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың сентябрь 26-да "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2007 чылдың май 5-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының дугайында" №81 Чарлыынга өскерилгелер киирериниң дугайында" №155 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың февраль 18-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының штаттыг олуттарын Тыва Республиканың Тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый яамызынче дамчыдарының дугайында" №20 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың апрель 9-та "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретариадының дугайында" №50 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың август 6-да "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретариадының дугайында" №174 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың сентябрь 10-да "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының дугайында" Чарлыынга өскерилгелер киирериниң дугайында" №205 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2009 чылдың август 14-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының тургузуунга өскерилгелер киирериниң дугайында" №191 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2010 чылдың август 17-де

"Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының дугайында Дүрүмнү бадылаарының дугайында" №141 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2009 чылдың сентябрь 11-де "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының тургузуун өскертириниң дугайында" №207 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2009 чылдың сентябрь 29-та "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чамдык чарлыктарынга өскерилгелер киирериниң дугайында" №218 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2009 чылдың ноябрь 26-да "Штат олуттарын дамчытканы-биле холбаштыр Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының тургузуунга өскерилгелер киирериниң дугайында" №264 Чарлыын;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2010 чылдың октябрь 22-де "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының тургузуунга өскерилгелер киирериниң дугайында" №195 Чарлыын.

7.Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 7
№231

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2010 чылдың декабрь 7-де №231 Чарлыы-биле бадылаттынган

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының тургузуу

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы — 2 кижи.

2. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы — 3 кижи.

3. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузу — 1 кижи.

4. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң бирги оралакчызы — Тыва Республиканың сайыды — 1 кижи.

5. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы-күрүне албанының, кадр политиказының болгаш күрүне шаңналдарының эргелелиниң начальниги — 1 кижи.

6. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы-девисксэр хөгжүлдезиниң болгаш хамааты ниитилел черлери-биле кады ажылдажылга эргелелиниң начальниги — 1 кижи.

7. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы-контроль эргелелиниң начальниги — 1 кижи.

8. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы-организастыг эргелел начальниги — 1 кижи.

9. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы-документилер-биле хандырылга эргелелиниң начальниги — 1 кижи.

10. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Секретариады:
секретариаттың удуртукчузу — 1 кижи.
секретариаттың удуртукчузунуң оралакчызы — 1 кижи.
протокол албанының удуртукчузу — 1 кижи.
килдис начальниги — 2 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 7 кижи.

11. Информация-анализ эргелели:
эргелел начальниги — 1 кижи.
эргелел начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
килдис начальниги — 2 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 2 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 7 кижи.

12. Информажыдылга болгаш электроннуг Чазакты тургузар талазы-биле эргелел:
эргелел начальниги — 1 кижи.
эргелел начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
килдис начальниги — 2 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 6 кижи.

13. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлекчилери — 2 кижи.

14. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының дузалакчылары — 3 кижи.

15. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Тыва Республиканың Дээди Хуралында (парламентизинде) болгаш судтарда бүрүн эргелиг төлээлери — 2 кижи.

16. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының кожууннарда болгаш Ак-Довурак хоорайда бүрүн эргелиг төлээлери (килдис начальниги) — 18 кижи.

17. Тудуг, инфраструктура, энергетика болгаш үлетпүр эргелели:
эргелел начальниги — 1 кижи.
эргелел начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
дузалакчы-килдис начальниги — 5 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 8 кижи.

18. Экономиктиг хөгжүлде эргелели:
эргелел начальниги — 1 кижи.
эргелел начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
дузалакчы-килдис начальниги — 2 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 5 кижи.

19. Социал политика эргелели:
эргелел начальниги — 1 кижи.
эргелел начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
дузалакчы-килдис начальниги — 2 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 5 кижи.

20. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң секретариады:
секретариаттың удуртукчузу — 1 кижи.
дузалакчы-килдис начальниги — 1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 3 кижи.

21. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының секретариады:
секретариаттың удуртукчузу — 1 кижи.
дузалакчы-килдис начальниги — 2 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 4 кижи.

22. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының секретариады:
секретариаттың удуртукчузу — 1 кижи.
дузалакчы-килдис начальниги — 1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 3 кижи.

23. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң бирги оралакчызы-Тыва Республиканың сайыдының секретариады:
секретариаттың удуртукчузу — 1 кижи.
килдис начальниги — 1 кижи.
Шупту: 2 кижи.

24. Контроль эргелели:
эргелел начальнигиниң оралакчызы-килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Анализ килдизи:
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 2 кижи
шупту: 6 кижи.

25. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретариады:
Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретары — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретариадының удуртукчузу — 1 кижи.
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 2 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 5 кижи.

26. Девисксэр хөгжүлдези болгаш хамааты ниитилел черлери-биле кады ажылдажылга эргелели:
Девисксэрниң хөгжүлде эргелели:
эргелел начальнигиниң оралакчызы-килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчызы — 2 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Хамааты ниитилел черлери-би
ажылдажылга килдизи:
килдис начальниги — 1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 6 кижи.

27. Күрүне албанының, кадр поли
ның болгаш күрүне шаңналдарын
лели:
эргелел начальнигиниң оралакч
кижи.
Күрүне шаңналдарының килдиз
килдис начальниги — 1 кижи.
Кадр килдизи:
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакч
кижи.
Шупту: 4 кижи.

28. Тускай ажылдарның болгаш
зация белеткелиниң эргелели:
эргелел начальниги — 1 кижи.
эргелел начальнигиниң оралакч
дис начальниги — 1 кижи.
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакч
кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 7 кижи.

29. Организастыг эргелел:
эргелел начальнигиниң оралакчыз
низастыг килдистиң начальниги — 1
килдис начальнигиниң оралакч
1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Түңнел болгаш чыылда килдизи:
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакч
1 кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Шупту: 5 кижи.

30. Документилер-биле ханды
эргелели:
Протокол долдурар болгаш доку
лер-биле хандырылга килдизи:
эргелел начальнигиниң орала
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралак
кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Албан-ажыл чагааларын бүрүткэ
болгаш документилер шимчээшки
контролюнуң килдизи:
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчы
кижи.
кол специалист — 1 кижи.
Хамаатыларның дилеглери-биле
талазы-биле килдис:
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчы
1 кижи.
Документилер белеткелиниң б
долдурарының килдизи (машбюро):
кол специалист — 2 кижи.
Шупту: 10 кижи.

31. Эрге-хоойлу килдизи:
эрге-хоойлу килдизиниң начальни
1 кижи.
административ-ажыл-агый айтыры
ның талазы-биле килдистиң начальни
1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчы
1 кижи.
Шупту: 3 кижи.

32. Тускай харылзааның, күрүне ча
ның болгаш медээлер камгалалының
дизи.
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчы
1 кижи.
кол специалист — 2 кижи.
Шупту: 4 кижи.

33. Саң-хөө, бухгалтер учеду бо
отчет эргелели:
эргелел начальниги — 1 кижи
килдис начальниги — 1 кижи.
килдис начальнигиниң оралакчы
1 кижи.
кол специалист — 2 кижи.
Шупту: 4 кижи.
Түңү: 141 кижи.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2010 чыл декабрь 7-де№231 Чарлыы-биле бадылаттынган

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болга Чазааның Аппарадының дугайында

ДҮРҮМ

1. Ниити чүүлдер

1.1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязы болгаш Чаза Аппарады (моон соңгаар-Канцелярия

Аппарат дээр) Тыва Республиканың дээ-
албан-дужаалдыг кижизи — Тыва Рес-
ликаның Чазааның Даргазының ажыл-
удулгазын болгаш Тыва Республиканың
ааның ажыл-чорудулгазын хандырары-
е, а ол ышкаш Тыва Республиканың Ча-
ның Даргазының болгаш Тыва Республи-
ың Чазааның хүлээп алган шиитпирлерин
а Республиканың күүсекчи эрге-чагырга
аннарының (моон соңгаар — күүсекчи
е-чагырга органы дээр) күүседип
рынга контрольду организастаары-биле
үстунган күрүне органы болур.
1.2. Канцелярия болгаш Аппарат бодунуң
ил-чорудулгазынга Россия Федерация-
ың Конституциязын, федералдыг хоой-
арны, Россия Федерациязының Прези-
тизиниң чарлыктарын болгаш айтыыш-
нарын, Россия Федерациязының Чазаа-
доктаалдарын болгаш айтыышкынна-
, Тыва Республиканың Конституциязын,
а Республиканың хоойлуларын, Тыва
публиканың Чазааның Даргазының чар-
тарын болгаш айтыышкыннарын, өске-
эрге-хоойлу актыларын, а ол ышкаш бо
үмнү удуртулга болдуруп турар.
1.3. Канцелярия болгаш Аппарат бодунуң
ил-чорудулгазын Тыва Республиканың
ааның Даргазының (моон соңгаар —
ак Даргазы дээр) удуртулгазы-биле
гандырар.
Канцелярияны болгаш Аппаратты Тыва
публиканың Чазааның Даргазының ора-
ызы — Чазак Даргазының Канцелярия-
ың болгаш Чазак Аппарадының удуртук-
(моон соңгаар — Канцелярия болгаш
арат удуртукчузу дээр) удуртур.
Канцелярияның болгаш Аппараттың тур-
ун, ажыдакчыларының эң үстүкү санын
гаш Канцелярия болгаш Аппарат дуга-
да дүрүмнү Тыва Республиканың Чазаа-
Даргазы бадылаар.
Канцелярияның болгаш Аппараттың
гавынга Канцелярияның—Аппараттың
отукчузу, Канцелярияның—Аппараттың
отукчузунуң бирги оралакчызы, ора-
чылары, Тыва Республиканың Чазааның
газының чөвүлекчилери, Тыва Респуб-
аның Чазааның Даргазының дузалакчы-
ы, Тыва Республиканың Чазааның Дарга-
ың бүрүн эргелиг төлээлери, Тыва Рес-
ликаның Чазааның Даргазының секрета-
ды, Тыва Республиканың Чазааның Дар-
ның бирги оралакчыларының, оралакчы-
ының эргелелдери болгаш секретариат-
, Канцелярияның болгаш Аппараттың
отукчузунуң бирги оралакчызының—
а Республиканың сайыдының секрета-
ды, Тыва Республиканың Чазааның Дар-
ның чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок
ук чөвүлелиниң секретариады, Канцеля-
ның болгаш Аппараттың эргелелдери
гаш килдистери кирер.
Тыва Республиканың Чазааның Дарга-
ың секретариадының, Тыва Республи-
ың Чазааның Даргазының чанында Хөй-
тиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң
ретариадының дугайында, Канцелярия-
болгаш Аппараттың дугайында дүрүм-
ни Тыва Республиканың Чазааның Дар-
ның чарлыы-биле бадылаар.
Тыва Республиканың Чазааның Даргазы-
бирги оралакчыларының, оралакчыла-
ың эргелелдериниң болгаш секрета-
тарының дугайында (Тыва Республика-
Чазааның Даргазының бирги оралакчы-
ы-биле, Тыва Республиканың Чазааның
газының оралакчылары-биле дугуруш-
соонда), а ол ышкаш Канцелярияның
гаш Аппараттың удуртукчузунуң бирги
лакчызының—Тыва Республиканың
идының секретариадының дугайында
үмнерни Канцелярияның болгаш
параттың айтыышкыны-биле бадылаар.
Тускай харылзаа, күрүне чажыды болгаш
алал килдизиниң дугайында дүрүмнү
сия Федерациязының Президентизиниң
чыл 07.11-де №796 Чарлыын езугаар
сия Федерациязының субъектизиниң
ди албан-дужаалдыг кижизи—Тыва
убликаның Чазааның Даргазы бадылаар.
.4. Канцелярия болгаш Аппарат юри-
иг чер болур, Тыва Республиканың Күрү-
үлдезин чураан таңмалыг болгаш боду-
адын айыткан бланк-майыктыг болур.
.5. Канцелярияны болгаш Аппаратты
рынга чарыгдалдарны акшаландыра-
Тыва Республиканың республика бюд-

жединде көрдүнген акша-хөреңгиниң күсели-биле боттандырар.

1.6. Канцелярияның болгаш Аппараттың турар чери: 667000, Тыва Республика, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18.

2. Канцелярияның болгаш Аппараттың кол-кол сорулгалары

Канцелярияның болгаш Аппараттың кол-кол сорулгаларынга хамааржыр чүүлдер:

2.1. Тыва Республиканың дээди албан-дужаалдыг кижизи—Тыва Республиканың Чазааның Даргазының федералдыг хоойлужудулгада болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазында көрдүнген бүрүн эргелерин хандырары.

2.2. Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди күүсекчи органының—Тыва Республиканың Чазааның федералдыг хоойлужудулгада болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазында көрдүнген бүрүн эргелерин хандырары.

2.3. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның Тыва Республиканың Дээди Хуралы-биле (парламентизи-биле), Тыва Республиканың Конституция суду-биле, Кижиниң эргелериниң талазы-биле төлээ-биле, Тыва Республиканың күрүнениң өске-даа органнары-биле, тус чер бот-башкарылга органнары-биле, шажын болгаш өске-даа организациялар-биле, политиктиг партиялар-биле, хөй-нииити каттыжыышкыннар-биле, хамааты ниитилелдиң өске-даа черлери-биле, хамаатылар-биле кады ажылдажылгазын хандырары.

2.4. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның эрге-чагырганың федералдыг органнары-биле болгаш оларның девискээр органнары-биле, Россия Федерациязының өске субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнары-биле, даштыкы күрүнелер-биле болгаш делегей организациялары-биле кады ажылдажылгазын хандырары.

2.5. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазының дугайында медээлерниң чедингир болурун хандырары болгаш массалыг информация чепсектери-биле кады ажылдажылга.

3. Канцелярияның болгаш Аппараттың кол-кол хүлээлгелери

Канцелярияның болгаш Аппараттың кол-кол хүлээлгелеринге хамааржыр чүүлдер:

3.1. Россия Федерациязының Президентизиниң чыл санының Айыткалының күүселдезинге контроль.

3.2. Тыва Республиканың Дээди Хуралынга (парламентизинге) Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ажыл-херектериниң байдалының дугайында чыл санының Айыткалын белеткээри болгаш ооң күүселдезинге контроль.

3.3. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) мурнунга отчедун белеткээри.

3.4. Тыва Республиканың девискээринде болуп турар социал-экономиктиг болгаш ниитилел-политиктиг чорудулгаларның дугайында медээлерни чыыры, ажылдап кылыры, анализтээри болгаш информация-анализтиг материалдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга квартал санында белеткээри.

3.5. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуун тодарадыры, Тыва Республиканың Чазаан хевирлеп тургузар болгаш Тыва Республиканың Чазааның халажыгже үнериниң дугайында шиитпирни хүлээп алыр талазы-биле саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.6. Тус черниң, республиканың болгаш нииити-күрүнениң эрге-ажыктарын чогумчалыг дүүштүреринче угланган Тыва Республиканың девискээр политиказының кол-кол угланыышкыннарын чыл санында ажылдап кылыры, а ол ышкаш республиканың девискээринде тус чер бот-башкарылганың девискээр организацияларының талазы-биле саналдарны белеткээри.

3.7. Күрүне эрге-чагырга органнарының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының, соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилерниң соңгулдаларын республиканың девискээринге организастаарының болгаш эрттирериниң дугайында медээлерниң мониторингизин болгаш анализин кылып чорудары. Соңгулда комиссияларынга, референдум комиссияларынга соңгулдаларны, референдумнарны белеткээринге болгаш эрттирерингe (чыл санында—март, октябрь) идиг бээр талазы-биле саналдарны белеткээри.

3.8. Тус чер бот-башкарылгазының талазы-биле эрге-хоойлу актыларының, оларны херек кырында ажыглап турарының мониторингизин болгаш анализин кылыры, информация-анализтиг материалдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри, а ол ышкаш тус чер бот-башкарылгазының талазы-биле эрге-хоойлу актыларын сайзыраңгайжыдар талазы-биле саналдарны (квартал санында) киирери.

3.9. Муниципалдыг районнуң (хоорай округунуң) тус чер чагыргазының (күүсекчи-шиитпирлекчи органның) баштыңы албан-дужаалды ээлээриниң конкурузун эрттирер талазы-биле конкурс комиссиязының кежигүннеринге кандидатуралар талазы-биле саналдарны Тыва Республиканың Дээди Хуралынче (парламентизинче) киирер кылдыр Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.10. Муниципалдыг тургузугларның баштыңнарын албан-дужаалдан хостаарының дугайында саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының эрге-хоойлу актыларын ооң даалгазы-биле федералдыг хоойлужудулгада көрдүнген таварылгаларда болгаш чурум езугаар ажылдап кылыры.

3.11. Муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органын дуҗүрериниң дугайында саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының даалгазын езугаар Тыва Республиканың хоойлузунуң төлевилелин Тыва Республиканың Дээди Хуралынче (парламентизинче) федералдыг хоойлужудулгада көрдүнген таварылгаларда болгаш чурум езугаар киирер кылдыр Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы-биле кады белеткээри.

3.12. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) хоойлу төлевилелдери ажылдаар планынче Тыва Республиканың Чазааның Даргазының саналдарын белеткээри, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының даалгазын езугаар Тыва Республиканың конституция хоойлуларының, Тыва Республиканың хоойлуларының төлевилелдерин Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Тыва Республиканың Дээди Хуралынче (парламентизинче) киирери кылдыр ажылдап кылыры, нормативтиг өске-даа эрге-хоойлу актыларын Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы-биле кады ажылдап кылыры.

3.13. Нормативтиг эрге-хоойлу актыларының болгаш нормативтиг эрге-хоойлу актыларының төлевилелдериниң эрге-хоойлу экспертизазын Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы-биле кады ажылдап кылыры.

3.14. Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң), хоойлу ажылдап кылыр өске-даа черлерниң киргени Тыва Республиканың конституция хоойлуларының, Тыва Республиканың хоойлуларының төлевилелдеринге түңнелдерни Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы-биле кады Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.15. Тыва Республиканың конституция хоойлуларынга, Тыва Республиканың хоойлуларынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ат салырын, а ол ышкаш Тыва Республиканың конституция хоойлуларын, Тыва Республиканың хоойлуларын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының эрге-хоойлу өске-даа актыларын албан-езузу-биле парлаарын хандырары.

3.16. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының системаларының дугуржулгалыг ажылдаарын хандырар талазы-биле, а ол ышкаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнары-биле болгаш оларның девискээр органнары-биле, тус чер бот-башкарылга органнары-биле, партиялар-биле, шимчээшкиннер-биле болгаш хөй-нииити өске-даа каттыжыышкыннар-биле кады ажылдажылганы организастаар талазы-биле саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.17. Күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри, а ол ышкаш күрүне шаңналдарын Тыва Республиканың Чазааның Даргазының тыпсырын организастаары.

3.18. Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанын болгаш Тыва Республиканың муниципалдыг албанын сайзырадыр, кадр политиказын, ооң иштинде кадр курлавырын хевирлеп тургузарын боттандырар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының албан-хүлээлгезин хандырары. Тыва Республикада күрүнениң хамааты болгаш муниципалдыг албанының сайзыралының чоруп турарының дугайында медээлерни болгаш анализти Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга чартык чылда бир катап киирери.

3.19. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчыларын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларын, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының удуртукчуларын албан-дужаалга томуйлаар болгаш албан-дужаал хостаар, Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Тыва Республиканың Чазаандан Федерация Чөвүлелиниң кежигүнүн, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннериниң чартыын, Россия Федерациязының күрүне эрге-чагырга органнарының чанынга, Россия Федерациязының субъектилеринге, даштыкы күрүнелерге болгаш делегей организацияларының чанынга, а ол ышкаш федералдыг хоойлуларда, Тыва Республиканың хоойлуларында көрдүнген өске-даа албан-дужаалдыг кижилерни томуйлаар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бүрүн эргелерин хандырары.

3.20. Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң профессионал белеткелин, катап өөредилгезин болгаш билиин бедидерин, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанхаакчыттарының профессионал белеткелин, катап өөредилгезин болгаш билиин бедидерин организастаары.

3.21. Коррупцияга удур демиселдиң аргаларын киирер талазы-биле саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.22. Национал харылзааларның, хамааты ниитилел черлериниң, казачествонуң, хөй-нииити болгаш хамаатыларның эгелекчи чоруунуң күрүне деткимчезиниң талазы-биле, а ол ышкаш шажын организациялары-биле, политиктиг партиялар-биле болгаш хөй-нииити өске-даа каттыжыышкыннар-биле кады ажылдажылга талазы-биле Тыва Республиканың күрүне политиказын хевирлеп тургузар талазы-биле саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.23. Тыва Республиканың информация тарадылгазының байдалын квартал санында анализтээр, Тыва Республиканың күрүнениң информастыг политиказын хевирлеп тургузар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга белеткээри.

3.24. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазын массалыг информация чепсектеринге чырыдарын болгаш медээлерни информация-телекоммуникацияның "Интернет" четкизинге парлаарын организастаары.

3.25. Тыва Республиканың девискээринге терроризмни болгаш экстремизмни болдурбас талазы-биле хемчеглерни организастаары болгаш боттандырары, оларның уржуктарын чымчадыр, хоойлу-дүрүмнү, корум-чурумну сагыыр болгаш хөй-нииитиниң айыыл чок чоруун тургузар талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бүрүн эргелерин хандырары болгаш терроризмниң болгаш экстремизмниң байдалының дугайында медээни чартык чылда бир катап киирери.

3.26. Тускай харылзааны, күрүне, ажыл-албан чажыды болуп турар медээлерни камгалаарын хандырары болгаш медээлерни чартык чылда бир катап бээри.

3.27. Тыва Республиканың девискээринде тургустунган Хөй-нииитиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң, келдерел айтырыгларының талазы-биле комиссияның, күрүне шаңнал-

дарының талазы-биле комиссияның, хөй-ниити организациялар-биле кады ажылдажылга чөвүлелиниң, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның чанында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр тургустунган дугуржулга болгаш чөпшээрежилге органнарының ажыл-чорудулгазын хандырары.

3.28. Тыва Республиканың Чазаанче кирип турар Тыва Республиканың хоойлуларының, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чарлыктарының, Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарының болгаш айтыышкыннарының, Тыва Республиканың делегей болгаш даштыкы экономиктиг дугуржулгаларының, Тыва Республиканың керээлериниң, Тыва Республиканың Чазаанга чугаалажып көөр өске-даа документилерниң төлевилелдеринге түңнелдерни Тыва Республиканың Чазааның Регламентизиниң негелдезин сагаанынга контрольду боттандырары.

3.29. Тыва Республиканың Чазааның шиитпири негеттинип турар актыларның болгаш өске-даа документилерниң Тыва Республиканың Чазаанче кирип турар төлевилелдеринге түңнелдерни Тыва Республиканың Чазааның Регламентизинге дүүштүр белеткээр, бо документилер талазы-биле саналдарны, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазаанга чугаалажып көөр айтырыглар талазы-биле анализтиг болгаш тайылбыр материалдарын Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларынга киирер, Чазактың Канцеляриязының—Аппарадының ажыл-чорудулгазынга эргежок чугула информастыг болгаш өске-даа материалдарны доктааттынган чурум езугаар негээри.

3.30. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чарлыктарының болгаш айтыышкыннарының, Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарының болгаш айтыышкыннарының, а ол ышкаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларының даалгаларының күүселдезинге контрольду организастаары, оларның түңнелдериниң талазы-биле медээлерни ай санында Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга киирери. Эргежок чугула таварылгада ол шиитпирлерниң болгаш даалгаларның күүселдезин хандырар талазы-биле немелде хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш ол дугайында саналдарны Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларынга киирери.

3.31. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның болгаш ооң Чөвүлелиниң хуралдарының болгаш чөвүлел хуралдарының организастыг хандырылгазын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларының киржилгези-биле эрттирип турар чөвүлел хуралдарның болгаш өске-даа хемчеглерниң белеткелин боттандырар, хүлээп алдынган шиитпирлерни долдурары.

3.32. Республиканың сайзыралының социал-экономиктиг айтырыгларының талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның перспективтиг болгаш тускай сорулгалыг программаларының база концепцияларының ажылдап кылырын организастаарынга киржири.

3.33. Тыва Республиканың Чазааның Даргазынче, Тыва Республиканың Чазаанче кирген парламент негелделери-биле ажылды организастаары, оларга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның Даргазының азы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларының даалгаларының төлевилелдерин белеткээри, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) депутаттарының, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) комитеттериниң болгаш комиссияларының негелделерин болгаш дилеглерин чогуур яамыларже болгаш республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының өске-даа органнарынче чугаалажып көөр болгаш харыызын бээр кылдыр чорудары.

3.34. Хоойлужудулга ажылдап кылыр эргелиг черлерден болгаш хоойлужудулга органындан кирген Тыва Республиканың хоойлуларының төлевилелдерин күүсекчи эрге-чагырга органнарынче түңнелдер кылыр, хоойлулар төлевилелдеринге эдилгелер киирер болгаш Тыва Республиканың Чазааның албан-езузунуң харыызын белеткээр кылдыр чорудары.

3.35. Хамаатыларның болгаш организацияларның Тыва Республиканың Чазааның Даргазынче, Тыва Республиканың Чазаанче киирген дилеглерин сайгарып көөрү болгаш ол дилеглерни чогуур күрүне органнарынче болгаш тус чер бот-башкарылга органнарынче сайгарып көөр болгаш хемчеглер алыр кылдыр чорудары, Россия Федерациязының Президентизиниң Хөй-ниити хүлээп алыышкынынга хамаатыларны хүлээп алырын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының хууда хүлээп алыышкынын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчыларының, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчыларының, Тыва Республиканың Чазааның кежигүннериниң хамаатыларны хүлээп алырын организастаар, а ол ышкаш айыттынган дилеглер-биле информация-анализтиг ажылды боттандырары.

3.36. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның протокол хемчеглерин эрттирерин организастаары.

3.37. Херек эмгелелин кылып чорудары, чажыт чоруктуң чурумун сагыыры болгаш күрүне чажыды болуп турар медээлерниң база хоойлу езугаар камгалаан өске-даа медээлерниң камгалалын хандырары.

3.38. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның эрге-ажыктарын суд органнарынга төлээлээри.

3.39. Хоойлужудулга езугаар Тыва Республиканың республика бюджединиң акша-хөреңгизиниң кол ээзиниң болгаш алыкчызының хүлээлгезин күүседири.

3.40. Улуг-улуг шинчилел ажылдары кылып турар организацияларны деткиири.

3.41. Тургузукчузу Тыва Республиканың Чазаа болуп турар күрүнениң автономнуг албан черлериниң акшаландырыышкынын күштүг болуп турар хоойлужулдулга езугаар боттандырары.

3.42. Массалыг информация чепсектеринге, хүннүң үнер парлалгага болгаш ном үндүрүлгезинге күрүне деткимчезиниң субсидияларын бээри.

3.43. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының даалгазынга болгаш Тыва Республиканың Чазааның шиитпирлеринге дүүштүр өске-даа хүлээлгелерни күүседири.

4. Канцелярияның болгаш Аппараттың ажыл-чорудулгазын организастаары

4.1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы—Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузун, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының—Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң бирги оралакчызын болгаш оралакчыларын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлекчилерин, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының дузалакчыларын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бүрүн эргелиг төлээлерин, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-нииттиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретарын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының секретариадының удуртукчузун, Канцелярияның болгаш Аппараттың эргелелдер начальниктерин албан-дужаалга томуйлаар болгаш албан-дужаалдан хостаар.

4.2. Канцелярия болгаш Аппарат бодунга онаашкан хүлээлгелерни күүседип тура:

эрге-чагырганың федералдыг органнары-биле болгаш оларның девискээр органнары-биле кады ажылдаар;

Тыва Республиканың Дээди Хуралы-биле (парламентизи-биле), Тыва Республиканың Конституция суду-биле болгаш өске-даа суд органнары-биле, Кижиниң эргелериниң талазы-биле төлээ-биле, Тыва Республиканың Саналга палатазы-биле, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы-биле болгаш күрүнениң өске-даа органнары-биле, оларның аппараттары-биле, тус чер бот-башкарылга органнары-биле, а ол ышкаш оларның албан-дужаалдыг кижилери-биле, Россияның, делегейниң болгаш даштыкының организациялары-биле кады ажылдаар;

эргежок чугула медээлерни күрүне органнарындан болгаш тус чер бот-башкарылга органнарындан, а ол ышкаш организациялардан негээр болгаш алыр;

күрүнениң медээлер шыгжамырын, күрүнениң, ооң иштинде Чазактың харылзаа системазын ажыглаар;

эртем болгаш шинчилел ажылдарын кылып чорударын, ооң иштинде керээлиг үндезинге эртем организацияларын, эртемденнерни болгаш эксперттерни хаара тударын организастаар;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының даалгаларын күүседир болгаш даалгаларның күүселдезин контрольдаар:

өске-даа хүлээлгелерни күүседир.

4.3. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы—Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазааның Аппарадының удуртукчузу:

Канцелярияның болгаш Аппараттың удуртулгазын боттандырар;

күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнары-биле, Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнары-биле, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары-биле болгаш Тыва Республиканың өске-даа күрүне эрге-чагырга органнары-биле, тус чер бот-башкарылга органнары-биле, а ол ышкаш албан черлери-биле, бүдүрүлгелер-биле болгаш өске-даа организациялар-биле, хамаатылар-биле харылзааларга Канцелярияны болгаш Аппаратты төлээлээр;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлекчилериниң, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының дузалакчыларының ажыл-чорудулгазын таарыштырып башкарар;

Канцелярияның болгаш Аппараттың штат санын бадылаар;

Канцелярияны болгаш Аппаратты бүзүредилге бижик чокта төлээлээр, керээлер, дугуржулгалар чарар болгаш Канцелярияның болгаш Аппараттың өмүнээзинден өске-даа ажылдарны кылыр;

Канцелярияның болгаш Аппараттың удуртукчузунуң бирги оралакчызын, оралакчыларын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бүрүн эргелиг төлээлерин, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-нииттиниң айыыл чок чорук чөвүлелиниң секретарын, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының секретариадының удуртукчузун, Канце[...]
эргелелдер начальниктерин албан[...]
томуйлаар кылдыр кандидатурал[...]
Республиканың Чазааның Да[...]
киирер, Канцелярияның өске аж[...]
ларын албан-дужаалга томуйлаа[...]
хостаар; Тыва Республиканың [...]
Даргазының чөвүлекчилерин[...]
Республиканың Чазааның Дар[...]
дузалакчыларының албан-[...]
кандидатураларны Тыва Респуб[...]
Чазааның Даргазының оралакч[...]
дугуржулга езугаар киирер;

Тыва Республиканың күүсе[...]
чагырга органнарының удуртукчул[...]
Тыва Республиканың Чазааның Да[...]
ай санының ужуражылгазын х[...]
болгаш организастаар;

Тыва Республиканың Чазаань[...]
зының бирги оралакчыларының, Т[...]
публиканың Чазааның Даргазының [...]
ларының болгаш Тыва Респуб[...]
күүсекчи эрге-чагырга орган[...]
удуртукчуларының Тыва Респуб[...]
муниципалдыг тургузугларынче[...]
санында үнүүшкүнүн хандырар[...]
организастаар;

Тыва Республиканың Чазаань[...]
зынче ай санында дыңнадыг киире[...]
Канцелярияның база Аппараттың а[...]
дугайында ооң мурнунга отчедун [...]

Канцелярияны болгаш Аппара[...]
турунуң талазы-биле өске-даа бү[...]
лерни боттандырар.

4.4. Тыва Республиканың Чазаа[...]
газының оралакчызы—Тыва Респуб[...]
Чазааның Даргазының Канцеляр[...]
болгаш Чазааның Аппарадының уд[...]
Канцелярияның болгаш Аппаратт[...]
чорудулгазы дээш хуу харыыс[...]
болур.

4.5. Канцелярияның болгаш Ап[...]
удуртукчузу чок турда (албан-ажы[...]
лакчылаашкыны-биле, аарааны-б[...]
лээлээни-биле азы бүрүн эргелерин [...]
каны-биле), а ол ышкаш ооң бүрүн [...]
соксаанда, Канцелярияның болгаш [...]
тың удуртукчузунуң бүрүн эргелери[...]
лярияның болгаш Аппараттың уд[...]
зунуң бирги оралакчызы түр күүсе[...]

4.6. Канцелярия болгаш Аппарат[...]
харыылаар айтырыгларының тала[...]
айтыышкыннар үндүрер.

4.7. Канцелярияның болгаш Ап[...]
айтыышкынынга Канцелярияның [...]
Аппараттың удуртукчузу ат салыр.

4.8. Канцелярияга болгаш Ап[...]
херек эмгелелин Канцелярияның [...]
Аппараттың Регламентизинде до[...]
тургускан чурум езугаар боттанды[...]

Күрүне ачы-дузазын чедирер талазы-биле Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агыйының талазы-бил[...] күрүне комитединиң административтиг регламентилер[...] бадылаарының дугайында

Россия Федерациязының Арга-арыг кодекизиниң 83 чүүлүнүң 10 кезээниң 3.1 пунктузунга, Россия Федерациязының Чазааның 2005 чылдың ноябрь 11-де "Күрүне хүлээлгелерин күүседириниң (күрүне ачы-дузазын чедирериниң) административтиг регламентилерин ажылдап кылырының болгаш бадылаарының чурумунуң дугайында" №679 доктаалынга дүүштүр **доктаадырым болза:**

1. Мында кошкан чүүлдерни бадылаар:

"Арга-арыгны шиңгээдип алырының төлевилелдеринге күрүне экспертизазын чорудары" күрүне ачы-дузазын чедирериниң талазы-биле Тыва Республиканың Арга-арыг талазы-биле күрүне комитединиң административтиг регламентизин;

"Күрүне өнчүзү болуп турар арга-арыг участогун арендалаарының керээзин чарар эргени садар талазы-биле аукционнарны организастаары болгаш эрттирери күрүне ачы-дузазын чедирериниң талазы-биле Тыва Республиканың Арга-арыг талазы-биле күрүне комитединиң административтиг регламентизин;

"Арга-арыг участоктарын арендага (аукционнар эрттирбейн) доктаамал (хуусаа чок) ажыглаар кылдыр, хуусаалыг, төлевир чок ажыглаар кылдыр бээри" күрүне ачы-дузазын чедирериниң талазы-бил[...]
Республиканың Арга-арыг талаз[...]
күрүне комитединиң администра[...]
регламентизин;

""Арга-арыгның өзүмнерин а[...]
эрттирбейн садып алырының-сада[...]
керээлерин чарары" күрүне ачы-д[...]
чедирериниң талазы-биле Тыва Ре[...]
каның Арга-арыг талазы-биле [...]
комитединиң административтиг рег[...]
тизин;

"Күрүнениң хереглелинге азы м[...]
палитеттиң хереглелинге арга-ары[...]
нерин садып алырының-садарының [...]
лерин чарар эрге дээш аукционна[...]
низастаары болгаш эрттирери" күрү[...]
дузазын чедирериниң талазы-бил[...]
Республиканың Арга-арыг талаз[...]
күрүне комитединиң администра[...]
регламентизин.

2. Бо Чарлыкты "Тувинская п[...]
болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

3. Бо Чарлык ону албан-езуз[...]
парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазаа[...]
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2010 чылдың декабрь 22
№281.

Үе болгаш болуушкуннар

НОМ ДОЮ

● Тываның Улустуң чогаалчызы М. Кенин-Лопсанның «Буян-Бадыргы» деп эссе-романының 2-ги байырлалындан ●

Тываның алдарлыг оглу, Улус-чогаалчызы Монгуш Борахович ин-Лопсан эрткен чылын 85 лаан юбилей байырлалын тирген. Чогаалчывыс омак-ек ажылдавышаан хевээр. Ол ик бижип, ном-даа номчуурда аанга очки-көстүк кетпес чаң-дыг. Ам-даа музейниң ажыл-чыларынга арга-сүмезин бе-, чагыг-сөзүн сөглеп чоруур дүткелдиг өгбевис. Монгуш аховичиден дыңнап, өөренип р чүүлдер эгээртинмес, бай-лак улуг үүже-биле дөмей. Ооң угааны, чырык бажы, эртем-ии чонунга хүнү-биле херек.

Декабрь 8-те Национал музей-залынга «Буян-Бадыргы» деп е-романының немелделиг 2 аар үндүрүлгезиниң чырык үп үнүп келгениниң байырлалы- болган. Ол байырлалга ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оол, Дээди Хуралдың Даргазы Каң-оол Тимурович Даваа, Кызыл хоорайның мэри Владислав Товарищтайович Ховалыг, культура сайыды Вячеслав Октябрьович Донгак, номнуң автору улуг өгбе Монгуш Борахович Кенин-Лопсан база Буян-Бадыргы ноянның Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа кожууннарда чурттап чоруур чоок төрелдери, салгакчылары келгеннер.

Чазаавыстың Даргазы Ш.В. Кара-оол байыр чедирип чүве чугаалааш, М.Б. Кенин-Лопсанга ажылдап орар бажың-казанагын белекке хуу өнчүзү кылдыр ооң сертификадын берген. Дээди Хуралдың Даргазы Каң-оол Тимурович Даваа байыр чедирбишаан, каң дег кадыкшылды күзээн. Кызыл хоорайның мэри Владислав Товарищтайович Ховалыг база-ла чүгле экини күзеп, байырны чедирген.

Байырлал эгезинде Россияның алдарлыг артизи Люндуп Солун-оол Буян-Бадыргының шүлүү-биле эгелээн. Тываның күрүне филармониязының артистериниң киржилгези-биле композитор Сергей Бадырааның бижээни «Буян-Бадыргы» деп хөгжүмнүг шиизинден үзүндүлерни артистер күүсеткеннер, үделгезин Сергей Бадыраа боду чоруткан.

Чөөн-Хемчик кожуунда чурттап чоруур салгалдары база келгеннер. Чадаана хоорайдан Монгуш Буян-Бадыргының чаңгыс уруу Алдын-Куй Монгуштуң оолдары Владимир Комбуй-оолович база Яков Комбуй-оолович өөнүң иштибиле келгеннер. Буян-Бадыргының акызындан азыраан оглу Сундуй-оолдуң чаңгыс кызы Лариса Сундуй-ооловна өөнүң ээзи-биле база оолдары Вячеслав, Май-оол, Александр Сундуй-ооловичилер шупту келгеннер. Төрелдериниң мурнундан Бичи-Уруг Чамбал-ооловна сөс алгаш, бир дугаарында Чазак Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оолга улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткен. Ол чүл дээрге Чазак Даргазының 2007 чылдың июль 27-де үндүрген Чарлыы-биле М. Буян-Бадыргының чырык ады агартынган болуп турар. Хөй чылдар дургузунда манап келген агартыышкын болганынга бүгү төрелдерниң мурнундан байыр чедирип, Чазак Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оолга ажыл-ижинге чедиишкиннерни күзээн. Номнуң автору Монгуш Борахович Кенин-Лопсанга база өөрүп четтиргенин илеретпишаан, белекти сунган.

Буян-Бадыргының салгакчыларының бирээзи Кызыл хоорайда чурттап чоруур эртемден башкы Алевтина Сугдуровна Шаалы база-ла сөс ая чугаалааш, өөрүп четтиргенин илереткен.

Барыын-Хемчиктен келген төрелдеринден хоочун башкылар, Кызыл хоорайда чурттап-ажылдап чоруурлардан база Тыва Республиканың Конституция судунуң даргазы Оскал-оол Лама-Сюрюнович Салчак, Тимур, Виктор Монгуш алышкылар, Алевтина Сугдуровна Шаалы, Резеда Тас-ооловна Түлүш, Мария Очуровна, Чадаанада ажылдап-чурттап чоруур Анай-Хаак Борисовна Кыргыс база Кызылда башкы угбазы Раиса Борисовна дээш, дыка-ла хөй кижилерниң келгени өөрүнчүг болган. Бо байырлалды эрттиреринге Буян-Бадыргының төрелдери, Россияның суд приставтарының даргазының оралакчызы Лариса Сынааевна Монгуш, Чадаанадан Александра Хаяевна Донгак, Владимир Комбуй-оолович Монгуш, Лариса Сундуй-ооловна Долааннық, Кызылдан Михаил Маадырович база Кызыл хоорай мэриязының төлээлери Айдыс Викторовна Сундуй биле Уран-оол Алдын-оолович оларның киржилгези, үлүү улуг болган.

Номнуң доюн Национал музейниң столоваязын өг кылдыр дерип-каастап каан, ноянның өгөргээзинге эрттиргени онза болган. Номнуң доюнга чүгле тыва, сүттен кылган чемнер, далган-тараа, боова-боорзак, чыжырганадан, киш-кулаандан кылган соктар, дүлген эът, ужа-төш дээш, чүнү чок дээр. Чонунга, төрелдеринге мынча хөй аъш-чемни онзагайы-биле бараалгадып, өгөргээниң каасталгазын бүгү күжүн, сагынгыр-тывынгырын көргүзүп тургаш кылган кижи Лариса Сынааевна Монгуш-ла болгай. Төрелдери Лариса Сынааевнага четтиргенин илередип, аңаа тыва көгээржикти белек кылдыр сунганнар.

Чадаананың улусчу театрының режиссеру Марианна Кара-Сал «Хемчик» деп үзүндүнү кайгамчык-ла чараш кылдыр номчуп күүсеткен. Саган өгбениң маскахевин кеткеш, самнап бергени онзагай болду.

Төрелдер М. Буян-Бадыргының 120 хар харлаан юбилейин 2012 чылда онзагайы-биле эрттирип, төрелдериниң дугайында номну үндүрерин дугуржуп, шупту ажылдарны чогаадыкчы, чараш эрттирериниң планын кылып, оргкомитетти тургускан.

Монгуш Буян-Бадыргының төрелдери, салгакчылар номнуң доюнуң байырлалынга база катап Монгуш Борахович Кенин-Лопсанга четтиргенин илередип, каң дег кадыкшылды, узун назынны күзээннер. Ниитизи-биле Монгуш Кенин-Лопсанның «Буян-Бадыргы» деп номунуң 2-ги немелделиг үндүрүлгезиниң байырлалы бедик деңнелге эрткенин демдеглээри артык эвес.

Виктория ПЮРЮНА,
ТР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

Элээдилер болгаш хоойлу

КИЧЭЭНГЕЙНИ — УРУГЛАРЖЕ

Амгы үеде кем-херек үүлгедип турар назы четпээннерниң аны эвээжээр туржук, харын-даа көвүдеп турары ниитилелдиң дүвүрелин болдуруп турар. Милиция болгаш ске-даа албан черлери назы четпээннер ортузунга профилактиктиг суртаал ажылдарын доктаамал чорудуп, емчеглерни ап турар. Ынчалза-даа назы четпээннер ртузунда кем-херек үүлгедиишкинин шегледириниң талазы-иле кандыг ажылдарны немей чорудуп, чүнү канчалза кил дээрзин Тыва Республиканың Дээди судунуң судьязы лена Кудаш-ооловна ОНДАР-биле чугаалаштывыс.

— ТР-ниң Чазааның чанында ы четпээннер ажыл-херекиниң болгаш оларның эрге-ыын камгалаар талазы-биле омстволар аразының комис-зының хуралынга кириштим. а бичии уруглар болгаш элээ-ерге хамаарыштыр болуп ту- кем-херек үүлгедиглериниң гаш назы четпээннер ортузун-кем-херектерниң байдалының айында сайгарган. Бо нарын ырыгны шиитпирлээрде чүгле тики херектер органнарынче үп алган орбайн, республика- тус чер бот-башкарылга чер-и кады демнежип, элээдилер узунга тайылбыр, суртаал ылдарын чорудуп, янзы-бүрү гүмнер, чогаадыкчы катты-ышкыннарның ажылын бедидип, рга деткимчени көргүзүп, уруг-ның айыыл чок чоруу дээш ылдаары эргежок чугула дээр ырыгны хуралдың киржикчи-и чаңгыс үн-биле деткээн.

Ол ышкаш кем-херектерниң уп турар чылдагааннарындан ыда, ооң уржуктарын болгаш ы четпээннерниң күштеп-күчү-шкинге болганчок бо-ла тавар- турарын шыңгыы өөренип ген. Бо таварылгаларда назы пээн кижиниң бодун канчаар ынып турарынче кол кичээн-и угландырары чугула.

Шинчилелдерниң түңнелдери-биле алырга, хөлүн эртир бүзүрээ-чел, ажык, сула чаңнаар чоруктар (бодунуң айыыл чок чорууун тоомчага албазы, ылаңгыя кежээки үеде хөй кижи чок, караңгы черлерге көскүлең, ажык идик-хеп кедип алгаш улустуң кичээнгейин хаара тудар, эки таныбазы кижилерниң бажыңче чалалгазын хүлээп алыр, олар-биле арага-дары ижер), мөзү-шынарының чедир сайзырап, кижизиттинмээнинден ат-алдарын бужартадыр чоруктар кем-херек үүлгедиглериниң кол чылдагааннары боор турар. Ол ышкаш когарап болуруну айыылы бар назы четпээннерниң талазындан арага-дары ижер, наркотиктиг бүдүмелдер ажыглаар, эр-херээжен чорукка харыысалга чок, таныбазы кижилер-биле ылчыңнажыр байдалдар оларны багай чүүлдерге таварыштырып турар.

— «Улуг улусту дыңнаар» деп чоннуң чагыг-суртаалын эде көөр үе келген. Бичии уругларга хамаарыштыр кем-херектерни улуг улус кылып турары чажыт эвес болгай.

— Ийе, үе ам өскерилген. Бо хүнде өг-бүлеге бичии уругну улуг улус-биле кичээнгейлиг болур, таныбазы улус-биле чугаалашпас, олардан аъш-чем аймаа хүлээп албас база оларны кайнаар-даа эдербес деп өөредир херек. Ынчалза-даа бичии уругларны чоок төрелдери күштеп-күчүлээшкинге таварыштырган чоруктар амыдыралда хөй боор турар. Ынчангаш өг-бүле дээрге-ле, кижилер аразында харылзааның тыптыр дөзү-дүр.

Ада-иелерниң хөй кезии кичээлден дашкаар үеде элээди уругларын хайгааралга албас. Ооң уржуундан олар күштеп-күчүлээшкинге таваржып турар ийикпе, азы назы четпээн оол уруглар кемхеректерни үүлгедип турар. Ажытөлүн чааскаан азырап турар ада-иелер эртенден кежээге чедир ажылдаар ужурга таваржыр, а уруглары чогуур ужурлуг хайгаарал чок артар. Ада-иези чеже-даа төлүнге ынак болза, оларның сагыш салыышкыны, доктаамал хайгааралы чокка уруг бодун кымга-даа херекчок чааскаанзыргай, кагдынган кижи кылдыр бодап болур. Европаның чамдык чурттарында мындыг таварылгалар бар — назы четпээн уругларлыг ада-иени ажыл шагындан дашкаар тудуп болбас. Ооң күүселдезин тускай албан черлери хынап турар. Ада-ие ажы-төлүнүң кижизидилгезинче бүгү хостуг үезин чарыыр ужурлуг. Ооң түңнелинде назы четпээннер ортузунда кем-херек үүлгедии эвээжээн.

Өг-бүлезинден хоорулган назы четпээн уруглар эртежик-ле эр-херээжен амыдыралды көрүп, улуг эр улустуң көгүдүүнге алзып, оларның аспаанче кире бээр. Уругларның өг-бүлези-биле харылзаазы баксырап, хоорулганының чылдагааны — соңгу аданың өг-бүлеге келгени-биле холбашкан боор болур. Чамдык таварылгада соңгу ада элээди уругну эр-херээжен чорук кылырынче күткүп болур. Ындыг таварылгада уругнуң авазы-биле чоок харылзаазы үстүр.

Күштеп-күчүлээшкинниг кем-херек үүлгедиглерин болдурбазы-биле хемчеглерни ажылдап кылып тура, когараан кижиниң бодун канчаар алдынып турарынче онза кичээнгейни салыры чугула. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң каттышкан хемчеглерин ону шыңгыы өөренип көөр болза, чурттакчы чоннуң болгаш чамдык хамаатыларны кем-херек үүлгедиглеринден чайладып болуруну аргазы бар.

Иштики херектер органнарының профилактиктиг ажыл-чорудулгазының кол субъектилеринге участок төлээлериниң ажыл-албаны кирип турар хөй-ниитиниң айыыл чок чорууну милициязы; назы четпээннер-биле ажыл чорудар килдис (бөлүк); күрүнениң орук шимчээшкининиң айыыл чок чорууну инспекциязы; ведомстводан дашкаар камгалал албан чери болгаш лицензия-чөпшээрел албаны хамааржыр. Ук албан черлериниң ажыл-чорудулгазы дөмейлежип турза-даа, тус-тузунда ажылдаар угланыышкынының аайы-биле аңгылажып турар. Ынчангаш иштики херектер органнарының бо адырлары сагындырыг-профилактика ажыл-херээниң янзы-бүрү хевирлерин тус-тузунда чорудуп турар.

Кем-херек үүлгедииниң түңнелинде, бодунуң аажы-чаңы, амыдыралының аяны, угаан-медерелиниң болгаш күш-шыдалының аайы-биле когараан болгаш когарап болуруну айыылы бар назы четпээннер-биле тускай профилактиктиг ажылдарны милиция ажылдакчыларының чорудуп турарынче онза кичээнгейни салып болур.

— 7-8 чыл бурунгаар школа башкыларынга школага уругларны башкылар өөредир, а кижизидилге ада-иениң сагыш човаашкыны-дыр деп турган болгай. Бо талазы-биле чүнү чугаалап болур силер?

— Бо айтырыгны шиитпирлээрде, өг-бүле, школа, хоорай болгаш кожуун чагыргалары, хөй-нииити организациялары, республиканың Дээди Хуралы болгаш ТР-ниң Чазааның ниити күжениишкиннери-биле ажылдаары эргежок чугула. Уругнуң салым-чаяанын, талантызын сайзырадырда бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузуп, янзы-бүрү чогаадыкчы бөлгүмнер, күш-ажыл болгаш турисчи секциялар дээш, оон-даа өске каттыжыышкыннарның ажылын күштелдирер. Профилактика-суртаал ажылдарын чогуур деңнелге чорудуп, үүлгеткен кем-херээнге дүүштүр элээдилерге кеземчени онаар. Ортумак азы биче хемчээлдиг кем-херек кылган назы четпээннерни аргалыг болза, кеземче харыысалгазындан хостап, албадалдыг кижизидилге хемчеглерин онаар. Маңаа хамаарыштыр кеземче хоойлузунда тускай нормалар бар, ынчалза-даа олар доктаамал ажыглаттынмайн турар.

Чамдык чурттарда элээдилер садыгның шил баартагын бузуп, хөөр дорамчылап азы тураскаал үреп каан болза, оларга кеземче харыысалгазы онаавайн, үреп каан чүүлдерин бодунга кылдырар ийикпе, азы тодаргай үениң иштинде ажылдадыр. Бистиң ажытөлүвүс кем-херек үүлгетпезин база ындыг чүүлге таварышпазын деп бодаар болзувусса, оларның хостуг үезин шын организастап, чогаадыкчы ажылды нептередип, спортка сонуургалын күштелдирери чугула.

Виктория ХЕРТЕК
чугаалашкан.

Хамаатыларга дыңнадыг

Тыва Республиканың ХБАБ эргелели (агентилел) 2011 чылдың январь 18-тен эгелеп уруг төрүттүнгенининң, адазы деп доктаатканының, кижи мөчээнининң күрүне бүрүткелин Тыва Республиканың ХБАБ эргелелининң (агентилелининң) Кызыл хоорайда №2 органынга, Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100 (1-ги каът), кабинеттер №37,38,39 деп адреске чорударын дыңнадып тур.

Уруг азырап алганының, адын солааның, бадыланчырының, чара бадыланчырының күрүне бүрүткелин, хамааты байдалының дугайында актының күрүне бүрүткелининң дугайында херечилелди катап тыпсырын болгаш хамааты байдалдар актыларынга эдилгелер болгаш өскерилгелер киирерин Тыва Республиканың ХБАБ эргелелининң (агентилелининң) Кызыл хоорайда №1 органынга, Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың 62 деп адреске чорудуп турарын дыңнатты.

Тыва Республиканың ХБАБ эргелелининң (агентилелининң) Кызыл хоорайда №1, №2 органнарының ажылдаар чуруму: 8.00 шактан 17.00 шакка чедер, дүштеки чапсар—12.00 шактан 13.00 шакка чедер.

Тыва Республиканың ХБАБ эргелелининң (агентилелининң) Кызыл хоорайда №1 органның телефону: 8 (394-22) 3-84-66;

Тыва Республиканың ХБАБ эргелелининң (агентилелининң) Кызыл хоорайда №2 органның телефону: 8 (394-22) 3-86-42.

ЧҮРЭЭМ САРГЫЫ – ОГЛУМГА

Кударанчыын, муңгаранчыын, кужур оглум! Чевег черде
Кужур аваң сени чоктап чедип келдим. Харыы-ла чок...
Кырган бистиң ажыывыстың ууттунмас — уяранчыын!
Хүрең баштыг төлүвүстү диргизип аар күш болза...
Ажыг-шужуг көрбээн эвес, ынчалза-даа хараадачыын!
Ава кижи төлүн сөөлүн көөрү дег ажыг кайдал,
Алдын черге ындыг согуг, шииткел-даа турар деп бе?
Хөөкүй оглум, сени дилеп, ууттунмас харлыг чазын
Хөрек эрттир, чилиг соодур, моюн чедир сүстүвүс-даа.
Кады өскен эжиң, өөрүң, акыларың — кымны чок дээр!
Кара чаңгыс дуңмаң безин дүрүүн көрүп, хиледи ийин.
Кодан чоогу, орук черге үр-даа болбаан кижи чордуң.
Карарган шырайың — харыы болуп херечи боор.
Кылаг херээн базырганнар чурттуң уунче октадылар.
Чоруй баар деп ожааваан сен — чидириивис үнези чок!
Кужү чокка болчуп чордуң, бичии чашты өөреттиң.
Компьютерге өөреткен башкыларың сени сактып:
«Дөзүнден башкы салымныг, дыка-ла шыдамык» — деп,
Кижи бүрү сактыышкынны, үнелелди берди.
Авалардан артык кылдыр ажы-төлүң эмчиледип,
Аагын чазып, эмискиктеп, чайгап, аадып өстүрдүң чоп.
Башкы кижи төлү болгаш идегелдиг, бүдүштүг сен.
Бажын ажыр бак сеткээн сүлчээчилер тының үстү...
Багай-даа бол, эрги-даа бол, ийи-даа эттиг чордуң.
Чорбаан болза чадаг чүге чоруур деп сен — читпес ийик сен.
Чаа этти эдилээр дээн үең кээрге — бүтпейн барды...
Адааргактың ажыг өдү өттүр чиди. Хаяаланып талыйдың...
Кара черге чеже хайлып чыдар сен че — чаңнык болуп,
Бурган көрбээн буруулугну шиидип көрем — ялал болзун!
Бодуң чер шын дээнде шыдаар сен чоп, кужур оглум.
Еозажокту чедип алпаар хүнүң келир — манап чор бис.
Октаргайда онза дески чүве кайдал — кым-даа билир,
Ынчалза-даа кыпсынчыг-ла хараадачыг төлүмнү аар!
Багай чүве базыртынып база болур — кайы көвей.
Бачыт багы кайын черле чажыртынар — теп үнер.
Биске бир хүн дыңналып кээр. Халас чүве каяа турар...
Сеткил хандыр чуртталгага өөрүп-даа четтикпедиң
Кара бажың агаргыже ажы-төлүң өөртпес сен.
Сергек-омак, чолдуг, чоргаар бисти эрттир чурттаарың кай.
Буян бүргээн оглувус, бурган болуп чаяаттынам.

М.К.Дүрбүлек, Ч.Д.Дыртык, ада-иези.
Терлиг-Хая суур.

Алтай Республиканың «Рестубдиспансер» күрүне албан черининң коллективи фтизиатр

Полина Кангаевна КЕНДЕННИҢ

элекке мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалын илередип тур.

Сергей Дамбаевич КИРОВ

Январь 15-те 78 харлап чораащ, Тываның көскү күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчызы, Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы Сергей Дамбаевич Киров чок болган.

Ол 1933 чылдың ноябрь 6-да Улуг-Хем кожууннуң Шагаан-Арыг хоорайга төрүттүнген. Күш-ажылчы базымын 1952 чылда эгелээн. 1957-1960 чылдарда Красноярскиниң совет-партия школазынга өөренип чораан болгаш профэвилелдер шугумунга ажылдап, ажыл-ишчи чоннуң эрге ажыктарын камгалап ажылдаан.

1960 чылдың сентябрьда Сергей Дамбаевич профэвилелдер обкомунуң агитмашиназының эргелекчизинге ажылдаан. Ооң идепкейлиг, профессионал чоруу эскет чок артпаан. 1962 чылдың январьда ону көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелдер обкомунуң даргазынга соңгаан, ол ажылга он чыл дургузунда ажылдаан. Ол чылдарда көдээниң амыдыралын экижидер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган — чурттаар орансаваны тудуп, электрини киирип, уруглар садтарын болгаш медпункттуларны ажыдып, көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын Москва чедер путевкалар-биле шаңнап, шөлээзинде санаторийлерже дыштандырып турган. Профэвилелдер күш-ажылчы кижилерниң чүгле кадыкшылын камгалап эвес, а көдээниң амыдыралын идепкейлии-биле өскертип турган.

1972 чылда Сергей Дамбаевичиниң ажыл-чорудулгазының үгшии база катап өскерилген — ону профоблчөвүлелдиң секретарынга соңгаан. Ол ажылынга 13 чыл дургузунда ажылдаан.

1985 чылдың мартта Сергей Дамбаевич Киров Тываңың социал хандырылга сайыдынга томуйлаткан. Ол албан-дужаалга 1994 чылга чедир ажылдаан. Эде тургустунуушкунну, Совет Эвилелиниң буурап дүжерин-даа

эрткен. Тозан чылдарн

социал албан черлери

турар, ылаңгыя хоочун

нарында хоочуннар

ажыктарын камгалаар

рын үени ол чурттап э

Сергей Дамбаевич

күш-ажылын хөй шаң

дар-биле үнелээн:Күш

Кызыл Тук ордени, «

профэвилелдериниң 1

медаль, «Профэвилел

кейлиг ажылы дээш»

дээ, хүндүлел бижикт

дипломнар.

Сергей Дамбаевич

чырык овур-хевири ооң

ажылдап чораан эш-өө

гыш-сеткилинге кезээ

артар.

Тыва Республикан

Сергей Дамбаевич Кир

бүлезинге, кады төрэ

болгаш чоок кижилер

кажыыдалды илергейле

Ш.В.Кара-оол, К.Т.Даваа, Ш.С.Иргит, С.И.Тен, А. Хуурак, А.М.Монгал, В.И.Ендан, Д.И.Оюн,Ю.Ю. Ю.А.Килижеков, Л.В.Трусова, О.С.Саая, Ш.Ч.Монгуш, К. оол, В.В.Сат, В.О.Донгак, О.В.Дугур-Сюрюн, А.М.Г В.Д.Кара-Сал, А.Ф.Лобанов, Г.Ч.Ширшин, Д.К-Х. А.К.Канзай.

Полина Кангаевна КЕНДЕН

2011 чылдың январь 9-та Тыва Республиканың кадык камгалалының ажылдакчызы, эмчи Полина Кангаевна Кенден озал-ондакка таварышкаш эш-өөрүнден, чырык өртемчейден чарлып чоруткан. П.К. Кенден 1961 чылдың июль 3-те Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайга эмчи болгаш инженер өг-бүлеге төрүттүнген.

Ортумак школаны тергиин эки өөредилгелиг дооскан соонда, 1978-1984 чылдарда Кемерово хоорайның медицина институдунга өөренип турган, ооң эмнелге херзэниң факультедин дооскан. Ооң соонда республиканың туберкулезка удур диспансеринге ажылдап, фтизиатрия ординатуразын 1985 чылда дооскан.

Дээди эртемниг аныяк эмчи Полина Кангаевнаны Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга болгаш Өвүр районнарынче чорудуп турган, ол кожууннарга фтизиатр эмчилеп үре-түңнелдиг ажылдаан. 1992 чылдан эгелээш, республиканың туберкулезка удур диспансеринге фтизиатр эмчилеп, информатика болгаш экспертиза талазы-биле оралакчызынга, кол эмчиниң организас-методиктиг ажыл талазы-биле оралакчызынга ажылдаан.

Полина Кангаевна Кенденниң ажылдап чораан үезинде ону бедик мергежилдиг специалист улус үнелеп чораан, ол чонга болгаш медицина ажылдакчыларынга туберкулезту баш удур болдурбазының талазы-биле хөй санныг методиктиг материалдарны ажылдап үндүрген. Бодунуң мергежилин доктаамал бедидип, курстарга, семинарларга киржип келген. Аңаа фтизиатрия талазы-биле дээди категорияны тывыскан.

П.К. Кенден идепкейлиг хөй-ниитичи чораан. Ол республиканың фтизиатрлар эвилелиниң харыысалгалыг секретарынга, тубдиспансерниң профэвилел даргазының оралакчызынга соңгудуп чораан. Оон аңгыда тускай ортумак эртемниг медицина ажылдакч

аттестация комиссиязын

зынга, Тыва Республикан

камгалал яамызының шта

каар кол фтизиатр э

ажылдап чораан.

2001 чылда «Чылдың

нери» деп конкурстуң «Х

нер болгаш медицина»

нациязынга Полина К

тиилекчи болган. Аңаа 2

«Тыва Республиканың ка

галалының алдарлыг аж

зы» деп хүндүлүг атты

2007 чылда Россия Феде

ның Кадык камгалал бо

циал хөгжүлде яамызын

лел бижии-биле шаңнат

аңгыда аңаа Каа-Хем,

Тайга болгаш Өвүр кожу

удуртулгазы, Кадык к

яамызы хүндүлел бижикт

удаа тывыскан.

П.К. Кенден өг-бүлези

герлиг иези чораан. Ол и

бедик хамааты туруштуг

кижизидип, өөреткен, өг-б

кежигүннериниң даяныр ч

жи турган.

Полина Кангаевна Ке

чырыткылыг овур-хевири

зиниң, төрелдериниң, кад

дап чораан эш-өөрүнүң б

дузазын көрүп чораан

чүректеринге мөңгези-бил

Республиканың туберк удур диспансериниң кол винден.

Республиканың туберкулезка удур диспансериниң кол эмчизи Р.М.Чудаан-оолга

Хүндүлүг Рустам Май-оолович! «Томск областың туберкулезка удур диспансери» күрүне албан черининң коллективи кол эмчиниң организас-методиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы **Полина Кангаевна КЕНДЕННИҢ** озал-ондакка таварышкаш мөчээни-биле холбаштыр ханызы-биле качыгдап, Силерниң-биле кады ол аар чидиригни үлежип турарывысты дыңнаттывыс.

Хүндүткел-биле,

кол эмчи, Томск областың кол фтизиатры
С.П. МИШУСТИН.

Новосибирскиде туберкулезка удур эртем-ш институдунуң удуртулгазы болгаш коллектив Республикада «Туберкулезка удур диспансер» камгалалының күрүне албан черининң организас-ме килдизининң эмчизи **Полина Кангаевна КЕНДЕННИ** ондакка таварышкаш мөчээни-биле ханы кажы төрелдеринге, чоок кижилеринге, ооң ажылдап черининң удуртулгазынга болгаш коллегаларынга и тур. Силер-биле кады качыгдап тур бис.

Россияның Кадык камгалал, социал хө яамызының Новосибирскиде эртем-шин институдунуң директору, РФ-тиң алдарлыг з медицина эртемнериниң доктору В.А. КРАСНОВ
Организас-методиктиг килдистиң удуртукчуз Г.С. МУРАШКИНА.

ШЫН
Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агый — 2-17-09 очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 8470. Чагыг 5. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тувакре Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 04930
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш мас коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сиб регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың ма те эде бүрүткээн.
Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодал редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары бо өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.